

В. Г. СКЛЯРЕНКО
НАГОЛОШЕННЯ ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН НА -О В МИНУЛОМУ І ТЕПЕР

У сучасній українській літературній мові двоскладові чоловічі імена на -о характеризуються флективним наголосом (*Петро́, Павло́, Дмитро́, Карпо́*) або подвійним — кореневим і флективним (*Ма́рко*), а трискладові імена на -о вживаються з наголосом на другому складі кореня (*Миха́йло, Самі́йло, Ману́йло, Дани́ло, Гаври́ло, Кири́ло* та ін.). У минулому наголошення всіх названих двоскладових імен, за винятком *Петро*, було іншим. Давні українські пам'ятки послідовно засвідчують флективну акцентуацію імені *Петр*, але кореневу імен *Павел, Дімитр, Карп, Марко*. Імена по батькові *Павлович, Дмитрович, Карпович, Маркович*, але *Петро́вич*, теж свідчать, що на час виникнення названих імен по батькові імена *Павел, Дімитр, Карп, Марко* вживалися з кореневим наголосом, а ім'я *Петр* — з флективним. Таку акцентуацію названі імена мали не тільки в староукраїнській мові, але й у староросійській та старобілоруській (пор. імена по батькові рос. *Павлович, Дмитриевич, Карпович, Маркович*, але *Петрович*; білор. *Паўлавіч, Дзмітрыевіч, Карпавіч, Маркавіч*, але *Пятровіч*; російські прізвища *Павлов, Дмитриев, Карпов, Марков*, але *Петров*), а, значить, — і в давньоруській мові. Кореневе наголошення давньоруських імен *Павль, Димитрий, Карпъ, Маркъ*, запозичених з грецької мови, було перейняте від відповідних грецьких імен *Παῦλος, Δημήτριος, Κάρπος, Μάρκος*. Що ж до імені *Петръ*, також запозиченого з грецької мови, то його флективна акцентуація в давньоруській мові на першій погляд суперечить грецькому наголошенню цього імені (гр. *Πέτρος*), проте слід мати на увазі, що в давньоруську мову запозичувалися не літературні, а розмовні форми грецьких імен. Грецька розмовна форма цього імені цілком могла мати наголос на флексії, зважаючи на короткість кореневого голосного з акутовою інтонацією (в індоєвропейській прамові акутова інтонація на короткісному складі охоплювала і наступний склад, причому динамічна вершина цієї двоскладової інтонації припадала на другий інтонований склад).

Пересунення наголосу з кореня на флексію в іменах *Павло, Дмитро, Карпо, Марко* відбулося в українській літературній мові під впливом імені *Петро*. У російській та білоруській літературних мовах названі імена зберігають давню кореневу акцентуацію: рос. *Па́вел* (род. *Па́вла*), *Дми́трий* (род. *Дми́трия*), *Карп* (род. *Ка́рна*), *Марк* (род. *Марка*); білор. *Павел* (род. *Паўла*), *Дзмі́трый* (род. *Дзмі́трыя*), *Карп* і *Карпа* (род. *Карпа*), *Марк* і *Ма́рка* (род. *Марка*).

Усі трискладові імена чоловічого роду на -о, характеризуючись у сучасній українській літературній мові наголосом на другому складі кореня, зберігають давню акцентуацію. Такий наголос згадані імена мали і в давньоруській мові, перейнявши його здебільшого від грецьких розмовних форм цих імен (пор. грецькі розмовні форми *Μιχάλης, Μανόλης, Δανίλης, Γαβρίλης* при відповідних літературних формах *Μιχάηλ, Μανούηλ, Δανίηλ, Γαβριήλ*). Згодом під час книжкових виправлень акцентуація імен приводилася у відповідність з грецькою літературною вимовою (форма більшості імен ще раніше була приведена у відповідність з грецькою літературною мовою), у зв'язку з чим давнє наголошення досліджуваних трискладових імен було замінено новим, яке відповідає грецькій літературній вимові цих імен (*Михаїл* змінилося в *Михаї́л, Мануїл* — у *Мануї́л* тощо). Таку заміну відбивають давні українські, російські і білоруські пам'ятки, проте українська літературна мова **все ж** зберегла давнє наголошення трискладових імен на -о (лише ім'я *Мануїло* має паралельну форму *Мануї́л*) на відміну від російської і білоруської (пор. рос. *Михаи́л, Самуи́л, Мануи́л, Дании́л, Гаврии́л*; білор. *Михаї́л, Самуї́л, Мануї́л, Даниї́л* і *Дани́ла, Гаўры́іл* і *Гаўры́ла*). Однак у розмовних як російських, так і білоруських формах названих імен давній наголос зберігається, пор. рос. *Миха́йла* (старе розм. *Миха́йло*), *Само́йла* (старе розм. *Само́йло*), *Ману́йла* (старе розм. *Ману́йло*), *Дани́л* і *Дани́ла* (старе розм. *Дани́ло*), *Гаври́л* і *Гаври́ла* (старе розм. *Гаври́ло*); білор. *Міхаї́ла, Само́йла, Мано́йла*. У російській літературній мові давній наголос згаданих імен, як правило, залишився в іменах по батькові (*Миха́йлович, Само́йлович, Дани́лович, Гаври́лович*, але *Мануї́лович*), а також у прізвищах (*Михаї́лов, Само́йлов, Дани́лов, Гаври́лов*).

Самойлов, Мануйлов, Данилов, Гаврилов).

Ім'я *Кирило* зберігає давнє місце наголосу не тільки в українській літературній мові, але й у російській та білоруській (рос. *Кирилл*, білор. *Кіры́л* і *Кіры́ла*). Таке наголошення було перейняте в давньоруський період з форми родового відмінка однини відповідного грецького імені (гр. *Κύριλλος*, род. *Κυρίλλου*). На відміну від східнослов'янських мов, у болгарській мові згадане ім'я має початкову акцентуацію (*Кирил*) у відповідності з формою називного відмінка однини грецького імені.